

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.8.33>

УДК 338.43 330.342.146

*Д. І. Шеленко,
д. е. н., професор, професор кафедри підприємництва, торгівлі та
прикладної економіки,*

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9214-7258>

*П. М. Семанюк,
аспірант освітньої програми 051 “Економіка”,*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9645-684X>

РОЗВИТОК ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: НАЦІОНАЛЬНІ Й ГЛОБАЛЬНІ ВТРАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ

*D. Shelenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of
Entrepreneurship, Trade and Applied Economics,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,*

*P. Semaniuk,
Postgraduate student of the Educational Program 051 "Economics",
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

DEVELOPMENT AND DIVERSIFICATION OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE TERRITORIAL COMMUNITIES: NATIONAL AND GLOBAL LOSSES, PROSPECTS FOR RECOVERY

В умовах збройної агресії проти України сільськогосподарський сектор зазнав системних втрат, що охоплюють як прямі (руйнування інфраструктури, втрата врожаю, пошкодження обладнання), так і непрямі (зниження виробничого потенціалу, порушення логістичних ланцюгів, міграція трудових ресурсів) наслідки. У статті проаналізовано аналітичні підходи «Глобального фонду зменшення ризику стихійних лих та відновлення» (GPDRA) та напрямки їх впровадження до потреб аграрного сектору України. Акцентовано увага на важливості оцінки впливу воєнного стану на економічну діяльність сільськогосподарських підприємств та на активізацію міжнародного співробітництва. Зафіксовано значне збільшення частки підприємств, орієнтованих на зовнішні ринки, а також посилення підтримки з боку міжнародних фінансових інституцій, що є основою для адаптації аграрного сектору до нових умов глобалізованої економіки. У статті обґрунтовано, що залучення державної та міжнародної підтримки є одним з основних факторів у збереженні життєздатності аграрного сектору України в умовах воєнного стану. Водночас зафіксовані тенденції свідчать про необхідність формування ефективних механізмів оцінки завданої війною шкоди аграрному сектору за рахунок міжнародних донорів та інтеграції аграрного бізнесу в міжнародну екосистему сталого управління.

Under the conditions of armed aggression against Ukraine, the agricultural sector has suffered systemic losses, including both direct (infrastructure destruction, crop loss, equipment damage) and indirect (decline in production capacity, disruption of logistics chains, migration of labor resources) consequences.

The article examines the analytical approaches of the Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (GFDRR) and the directions for their implementation to address the needs of Ukraine's agricultural sector. Emphasis is placed on the importance of assessing the impact of martial law on the economic activity of agricultural enterprises and on strengthening international cooperation.

A significant increase in the share of enterprises oriented toward foreign markets has been recorded, along with enhanced support from international financial institutions, which serves as the foundation for adapting the

agricultural sector to the new conditions of the globalized economy.

The transformational processes taking place in Ukraine indicate the formation of a new development paradigm for the agricultural sector, focused on resilience, innovation, and integration into the European space, as a response to both wartime challenges and the requirements of the EU's agri-environmental policy.

The article substantiates that the involvement of state and international support is one of the key factors in maintaining the viability of Ukraine's agricultural sector under martial law.

It is proven that, to ensure the effective functioning and long-term development of the Ukrainian agricultural sector, it is advisable to implement a comprehensive approach covering all aspects of economic activity—from institutional strengthening to technological modernization and social integration.

At the same time, recorded trends indicate the need to establish effective mechanisms for assessing war-related damage to the agricultural sector at the expense of international donors and for integrating agricultural business into the international ecosystem of sustainable management.

Ключові слова: *диверсифікація, економічна діяльність, сільськогосподарські підприємства, глобалізація, територіальні громади.*

Keywords: *diversification, economic activity, agricultural enterprises, globalization, territorial communities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У контексті пошуку ефективної моделі повоєнного відновлення та довгострокового розвитку економіки України постає необхідність глибокого аналізу багаторівневої проблематики диверсифікації економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, яка впливає на внутрішню аграрну систему та на стабільність політичної глобалізації. Переформатування експортно-логістичної інфраструктури призвело до диверсифікації торговельних напрямків на користь європейського напрямку.

Розуміння і впровадження Європейських стратегічних ініціатив у національну аграрну політику України є вимогою євроінтеграційного курсу та чинником підвищення конкурентоспроможності, інноваційності та екологічної відповідальності вітчизняного сільського господарства у контексті повоєнного відновлення та сталого розвитку.

Для формування ефективної стратегії відновлення, адаптації та підвищення стійкості сільськогосподарського сектору необхідно розробити комплексну методологію оцінки втрат завданих війною, яка б відповідала як міжнародним стандартам, так і специфіці національного сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Диверсифікація економічної діяльності сільськогосподарських підприємств територіальних громад в умовах воєнного стану, що супроводжується національними втратами та глобальними викликами, є актуальним об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. У статті О. Шпикуляка та В. Шпикуляка, особлива увага приділяється оцінці та подоланню національних втрат за умов воєнного стану, зокрема через аналіз організаційних та інституційних характеристик інтеграційних процесів у формуванні підприємницької екосистеми в умовах турбулентності воєнного часу [1, с. 41]. У роботі С. Кравченко, М. Маліка та О. Шпикуляка, обґрунтовано, що вирішення проблеми зайнятості у сільській місцевості можливе шляхом активізації процесів диверсифікації, кооперації та розвитку інтегративних форм господарювання [2, с. 11].

Питання диверсифікації господарської діяльності висвітлено у наукових працях В.В. Лебедева, який наголошує, що визначальним завданням у процесі реалізації стратегії диверсифікації економіки є досягнення оптимального балансу між рівнем прибутковості та прийнятним ступенем ризику [3, с. 194]. У контексті диверсифікації економічної діяльності сільськогосподарських підприємств зростає інтерес до ремісничого виробництва як одного з ефективних механізмів адаптації до

кризових умов. Як наголошують Д.І. Шеленко, О.Г. Шпикуляк, Ю.І. Ціжма та П.М. Семанюк, розширення нішевого виробництва та зростання попиту на продукцію місцевого походження визначають доцільність включення ремісничої діяльності до стратегій диверсифікації, зокрема в рамках особистих селянських та сімейних господарств [4, с. 918]. Запропонований підхід сприяє зростанню самозайнятості та втіленню нових моделей агробізнесу у воєнний та повоєнний періоди. Колектив авторів під керівництвом Ю. Лопатинського звертає увагу на те, що малі сільськогосподарські підприємства зазнали значних збитків через збільшення логістичних витрат, прямих збитків та обмеженого доступу до кредитних ресурсів, що, у свою чергу, актуалізує необхідність диверсифікації як засобу підвищення фінансової стійкості та адаптивності аграрного сектору в умовах зовнішніх негараздів [5, с. 13].

Економічна стійкість сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану в контексті диверсифікації їхньої діяльності, потребує подальших поглиблених досліджень. Виклики, які спричинені військовими діями актуалізували потребу в формування ефективної моделі ризик-орієнтованого управління сільськогосподарською діяльністю. Аналітичні підходи, розроблені Глобальним фондом зменшення ризику стихійних лих (GFDRR), слід адаптувати до потреб аграрного сектору України, враховуючи зростаючу вразливість сільськогосподарського виробництва до зовнішніх потрясінь, включаючи збройні конфлікти, кліматичні загрози та втрати інфраструктури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування державної та міжнародної підтримки аграрного сектору та підвищення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств територіальних громад в умовах воєнного стану шляхом диверсифікації діяльності з урахуванням національних втрат та глобальних викликів. Завданням статті є: провести оцінку національних втрат аграрного сектору України та завданої війною

екологічної шкоди; дослідити сучасний стан та динаміку диверсифікації економічної діяльності сільськогосподарських підприємств територіальних громад як механізму адаптації до кризових потрясінь; адаптувати аналітичні підходи Глобального фонду зменшення ризику стихійних лих (GFDRR) для розробки аналітичних підходів до стандартизованої системи оцінки ризиків та втрат у сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрна сфера України зазнала і зазнає економічних збитків через тимчасову окупацію чотирьох ключових морських портів (Херсонський, Скадовський, Бердянський, Маріупольський), які у 2021 році забезпечували 7,2% загального вантажообігу (11,1 млн тонн) [6]. Чорноморськ, Ольвія та Південний працюють в умовах постійної загрози обстрілів, що суттєво обмежує їх функціональність. Загальні прямі втрати активів у галузі можуть сягати \$ 6,5 млрд, а значну частину інфраструктурних об'єктів (складських, транспортних, енергетичних, агропереробних) було зруйновано або пошкоджено. Унаслідок блокування морських шляхів експорт скоротився з довоєнного рівня 6–7 млн тонн на місяць до 1,5–2 млн тонн [6], що спричинило значні фінансові втрати для економіки країни. У відсотковому співвідношенні втрати доступних посівних площ перевищують 25%, зрошуваних земель – понад 70%, ягідників – близько 25%, а садів – 20% [6].

За офіційною інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2024 році обсяги експорту аграрної продукції майже досягли довоєнного рівня та становили 24,5 млрд. дол. США, (59% від загального експорту країни) [7]. Напрацьований результат є важливим для аграрного сектору, оскільки сприяє збереженню конкурентоспроможності українського продовольства на глобальному ринку в умовах війни.

Втрата можливості зрошення у 2023 р. порівнюючи із 2018 р. загальне виробництво сільськогосподарських культур на зрошувальних землях скоротилося на 89 %, зокрема: овочів: на 85 % (з 910 тис. т до 140 тис. т); зернових та зернобобових – на 93 % (з 608,9 тис. т до 44,4 тис. т); олійних

культур – на 98 % (з 588,5 тис. т до 13,1 тис. т); картоплі – на 30 % (з 49,7 тис. т до 34,6 тис. т), тобто довгострокові щорічні втрати через припинення іригації склали близько \$300 млн США [8].

Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами за такими ключовими напрямками як: розширення збуту продукції за різними товарними позиціями (продукція птахівництва, жива велика та дрібна рогата худоба, яловичина та свинина, молоко та молочні продукти, мед, яблука, лохина та черешня, горох та квасоля, цибуля, пшеничне борошно, риба та рибопродукти, репродуктивний матеріал). Завдяки цьому у 2024 р. українські виробники отримали вихід на іноземні ринки для 16 груп товарів у 9 країнах світу [9]. Багатовекторна співпраця окреслює умови для довгострокового економічного зростання та інтеграції України до глобальних ринків. Незважаючи на військову агресію та систематичні атаки, спрямовані на критичну інфраструктуру, зокрема портову логістику, Україна продовжує відігравати ключову роль як стратегічний постачальник агропродовольчої продукції на світові ринки, що є високим рівнем адаптивності та стійкості аграрного сектора до зовнішніх викликів.

Також не слід забувати про існування державної та міжнародної підтримки, що сприяє відновленню сільськогосподарського виробництва, підвищенню продовольчої безпеки та забезпеченню стійкості сільських територій. Отримані суми державної та міжнародної підтримки аграрним товаровиробникам дозволили інтегрувати елементи сталого розвитку, взяти курс на міжнародні стандарти й ресурсоефективність та надати інвесторам і донорам високоточні дані для прийняття рішень задля підвищення ефективності їх допомоги. Ефективність державної та міжнародної підтримки набуває ще більшої ваги, оскільки її завданням є відновлення аграрного виробництва й подолання довгострокових наслідків збройної агресії, які прослідковуються в екосистемних порушеннях, деградації природних ресурсів та втраті середовища для сталого господарювання. Воєнна ситуація висвітлила необхідність гнучких механізмів підтримки,

таких як гранти, компенсації та екстрені заходи для постраждалих виробників [8].

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) надає фермерам насіння, генератори та модульні зерносховища для зменшення втрат після збору врожаю та забезпечення продовольчої безпеки [8]. Географічне охоплення допомоги, особливо в постраждалих регіонах, демонструє її цілеспрямованість та ефективність у підтримці місцевого виробництва. Особливий акцент дана організація робить на підтримці малих та середніх сільськогосподарських виробників з деокупованих територій, що сприяє підвищенню їхньої економічної стійкості та відродженню сільської економіки. Адже, виклики воєнного часу, зумовлюють потребу в цільовій підтримці фермерів та нарощуванні інфраструктурних потужностей для зменшення втрат та посилення продовольчої безпеки. Комплексні заходи ФАО – від розмінування та відновлення земель до розвитку біоенергетики та інфраструктури – сприяють підвищенню продовольчої безпеки, енергетичної незалежності та соціально-економічної стійкості сільських територій.

Серед пріоритетів сільськогосподарської політики ФАО в умовах воєнного стану [10], визначено: відновлення доступу до сільськогосподарських угідь шляхом розмінування, що має вирішальне значення для повернення сільськогосподарського виробництва; залучення інвестицій у біоенергетику, лісове господарство та екологічно орієнтоване відновлення, що зміцнює стійкість сектору до зовнішніх потрясінь. План реагування ФАО на надзвичайні ситуації поєднує короткострокову допомогу з довгостроковою трансформацією сільськогосподарського сектору, спрямованою на зміцнення продовольчих систем та добробут сільських громад. Використання та дотримання підходів ФАО полягає в здатності аграрного сектору України забезпечити системне поєднання реагування на кризи з довгостроковою його трансформацією.

Окреслені ФАО інструменти стають важливою основою для реалізації стратегічних ініціатив, спрямованих на відновлення та розвиток сільських

територій в умовах воєнного стану. Проте з огляду на гостроту проблем державна підтримка аграріїв та міжнародні фонди є чи не основними джерелами ресурсного забезпечення реалізації стратегій відновлення та розвитку аграрного сектору.

Цільові програми з розмінування, рекультивації земель та кредитування охоплюють напрямки посткризового відновлення – від безпечного повернення земель під обробіток до забезпечення доступу до пільгового кредитування задля відновлення сільськогосподарської інфраструктури та сталого розвитку фермерських господарств у середньостроковій перспективі.

Благодійна ініціатива Фонду Г. Баффета «Врожай перемоги» стала вагомим джерелом оперативної технічної допомоги для постраждалих сільськогосподарських ферм [8]. Дана ініціатива надала посівну та збиральну техніку, благодійні ініціативи та допомагає підтримувати виробничий потенціал фермерів у прифронтових районах.

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) надало фермерам ресурси для посівної кампанії, зберігання, зрошення та цифрових платформ закупівель [8]. Призупинення програм у 2025 році через політичне рішення США вказало на вразливість іноземної допомоги та залежність сільськогосподарського сектору від міжнародної підтримки.

Платформа FARMERHOOD та низка міжнародних акцій солідарності, таких як AUSSIEGRAIN4UKRAINE, демонструють високий рівень підтримки з боку іноземних фермерів [8]. Отримана цільова допомога фермерським господарствам у зонах бойових мала за мету запобігти частковим втратам виробничих потужностей сільськогосподарської продукції.

Різномірність надання міжнародної допомоги мало комплексний характер – від технічної та фінансової допомоги до розмінування та інституційної підтримки, яка поступово формує адаптивну модель відновлення, здатну протистояти викликам часу.

У цьому контексті нагальною є потреба в технічному та інституційному зближенні з європейськими стандартами сталого розвитку та у реалізації ефективних підходів до оцінки ризиків та збитків, спричинених екологічними та антропогенними факторами. Залучення міжнародного досвіду сприяє інноваційному відтворенню вкладень та підвищенню стійкості аграрного сектору.

Вивчення методики оцінки збитків, яку здійснює Глобальний фонд зменшення ризику стихійних лих та відновлення (GPDRA), запропонуємо аналітичні підходи щодо часткового впровадження їх в Україні табл. 1.

Таблиця 1. Аналітичні підходи GPDRA та їх адаптація до потреб аграрного сектору України в часи кризи

Напрямок аналітичних послуг GPDRA	Сутність підходу	Рекомендоване застосування для аграрного сектору України
1. Розширення швидких оцінок нанесених збитків після катастрофи	Забезпечення оперативного збору та аналізу даних щодо фізичних та економічних втрат, спричинених надзвичайними подіями	Запровадження швидкої фіксації збитків, спричинених військовими діями (руйнування інфраструктури, мінування території, втрата врожаїв, техніки) для забезпечення пріоритетного фінансування відновлення
2. Моделювання впливу небезпеки у забудованому середовищі	Оцінка потенційного впливу небезпечних подій (збройних атак, мінування) на просторову організацію територій та інфраструктури	Аналіз безпечності доступу до сільськогосподарських земель, визначення зон ризику для життя й господарської діяльності сільського населення
3. Кількісна оцінка ризику стихійних лих	Побудова моделей вразливості до природних катастроф з урахуванням просторових та соціально-економічних факторів	Комплексна оцінка ризиків (посухи, паводки, зміни клімату) в умовах зниженої здатності до реагування через воєнні руйнування інфраструктури
4. Економіка стійкості	Розробка стратегічних підходів до забезпечення довготривалої життєздатності секторів економіки в умовах криз	Формування політик відновлення агросектору на засадах продовольчої безпеки, соціальної згуртованості та відновлюваного виробництва у постконфліктний період

Джерело: розроблено автором на основі [11].

Досвід Глобального фонду зі скорочення наслідків стихійних лих та відновлення (GFDRR) доводить важливість інтеграції інструментів «Оцінки

потреб після стихійних лих» (PDNA) [12], «Оцінки відновлення та розбудови миру» (RPBAs) [13], та «Структури відновлення після стихійних лих» (DRF) [14] у систему управління сільським господарством України з метою систематичного моніторингу, перевірки та кількісного аналізу втрат.

Оцінка потреб після стихійних лих (PDNA) розроблена для реального формування цілісної стратегії відновлення та забезпечення секторальної оцінки збитків, втрат, потреб, яка надалі трансформується у стратегічний план дій [12]. Дана стратегія визначає пріоритети та обсяги фінансування, забезпечує координацію між усіма зацікавленими сторонами, слугує основою для формування комплексної системи відновлення (Recovery Framework), включає механізми моніторингу та ефективність наданої підтримки [12]. PDNA також допомагає у реалізації підходів «Build Back Better», забезпечуючи системне, інклюзивне та стале відновлення після масштабних криз [12]. На потребі дослідженні збитків (упущеної вигоди) підприємств, які не мають прямої шкоди від військових дій наголошують Valerii Zhuk, et al. [15], оскільки вона повинна бути використана у компенсаційній політиці держави.

Понадто, використання аналітичних підходів GPDRA забезпечуватиме цільовий розподіл ресурсів на відновлення та інтеграцію принципів стійкості у стратегічне управління сільськогосподарським сектором України у посткризовий період. В Україні варто активно запроваджувати запропоновані напрямки аналітичних послуг у рамках підходу GPDRA оскільки їх впровадження забезпечує перехід від фрагментарного збору даних до систематичного моніторингу наслідків воєнних збитків та створення основи для прогностного планування стійкості сільськогосподарського виробництва.

Аналітичні підходи GFDRR є поєднуючими між оцінками впливу та практичним планом відновлення, забезпечуючи прозорість, ефективність та довіру міжнародних партнерів до національного процесу відновлення. У час військового конфлікту ці підходи дозволяють забезпечити обґрунтованість потреб у відновленні, деталізувати структурні та територіальні

характеристики збитків, а головне мають забезпечити основу для прозорого залучення міжнародної допомоги.

Показовим напрямком диверсифікації є дослідження щодо підвищення ефективності аграрного підприємництва через переробку ріпаку на біодизель. Оскільки акцентує увагу на можливості пристосування аграрного сектору до викликів шляхом впровадження інноваційних підходів до диверсифікації виробництва. М. Гуменюк, Д. Шеленко, Д. Неміш та І. Баланюк обґрунтовують потребу у розвитку біоенергетичного напрямку як чинника економічної стійкості сільськогосподарських підприємств, що особливо актуально в умовах воєнного часу та обмеженого доступу до традиційних енергоресурсів. Переробка сировини на місцевому рівні сприяє започаткуванню позитивних тенденцій у розбудові сектору аграрних формувань, зниженню залежності від імпорту та створенню доданої вартості, що відповідає цілям GFDRR щодо відновлення економічної активності та зміцнення локальної економіки.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Економічна ситуація в Україні спонукає сільськогосподарські підприємства до пошуку нових напрямків диверсифікації їх виробництва. Емпіричним підтвердженням нашого висновку є розвиток несільськогосподарських видів діяльності, зокрема у сфері зеленої енергетики, переробки сільськогосподарської продукції, локального туризму та крафтового підприємництва, яке зменшує залежність від традиційних ринків збуту. В узагальненому вигляді диверсифікацію впроваджують задля формування нової моделі економічного зростання, орієнтованої на стійкість та інноваційність. Справді, з урахуванням національних та глобальних втрат, викликаних війною, диверсифікація сільськогосподарського виробництва є інструментом постконфліктного відновлення та інтеграції України до європейського економічного простору.

Інституціоналізація інструментів оцінки збитків завданих війною аграрному сектору України базується на міждисциплінарному підході, що

інтегрує просторовий, економічний та соціальний аналіз. Успішне подолання кризових ситуацій та подальше пожвавлення галузі можливе за умови застосування поєднання гнучкої державної політики, міжнародного співробітництва та мобілізації внутрішнього потенціалу. Доведено, що важливою складовою є створення національного реєстру типових збитків з відповідною системою грошової оцінки, гармонізованою зі стандартами Європейського Союзу та підходами міжнародних інституцій у сфері управління ризиками та відновлення.

Аналіз сучасних моделей диверсифікованих планів показує, що лише системна трансформація – через цифровізацію, автоматизацію, стратегічне управління ризиками, «зелений» курс, інвестиції в людський капітал та розвиток інноваційної інфраструктури забезпечать сільськогосподарським підприємствам конкурентоспроможність.

Література

1. Шпикуляк О., Шпикуляк В. Інтеграція аграрних підприємств у міжнародний економічний простір в умовах інституційних турбулентностей воєнного часу: теоретичний аспект. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*, 2025. 2(21), 38–51. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.21.38-51>
2. Kravchenko, S., Malik, M., Shpykuliak, O. Development of integration structures in the agricultural sector of the economy in wartime conditions. *Ekonomika APK*, 2025. 32(2), 10-27. DOI: 10.32317/ekon.apk/2.2025.10.
3. Лебедева В.В. Диверсифікація підприємств аграрного виробництва як чинник їх економічного зростання. С. 192-195. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/192.pdf>
4. Шеленко Д.І., Шпикуляк О.Г., Ціжма Ю.І., Семанюк П.М. Управління якістю товарів і послуг суб'єктів підприємництва в умовах диверсифікації їх діяльності. *Наукові інновації та передові технології*. Вип. № 5(33) 2024. С. 910-924. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-910-924](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-910-924)

5. Lopatynskiy Yu., Humeniuk M., Shpykuliak O., Nemish D., Shelenko D. (2025). Organisational and economic adaptation of small agricultural enterprises to institutional changes in wartime conditions. *Ekonomika APK*, 32(1), 10-19. DOI: 10.32317/ekon.apk/6.2024.10.

6. Існюк О. Реалії сільського господарства під час війни: як бізнесу залучити торговельне фінансування. 2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/971654.html>

7. Підсумки функціонування аграрного сектору України у 2024 році. Національний інститут стратегічних досліджень. 2025. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/pidsumky-funktsionuvannya-ahrarnoho-sektoru-ukrayiny-u-2024-rotsi>

8. Агросектор України після трьох років війни: втрати і виклики. 2025. URL: <https://superagronom.com/articles/771-agrosector-ukrayini-pislya-troh-rokiv-viyni-vtrati-i-vikliki>

9. У 2024 році відкрили 16 нових іноземних ринків для експорту української продукції. 2025. URL: <https://dia.dp.gov.ua/u-2024-roci-mzs-i-derzhprodspozhivsluzhba-vidkrili-16-novix-inozemnix-rinkiv-dlya-eksportu-ukra%20%27nsko%20%27-produkci%20%27/>

10. Україна та ФАО склали план відновлення агросектору на 2025-2026 роки. (2025). URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/ukrajina-ta-fao-sklali-plan-vidnovlennya-agrosectoru-na-2025-2026-roki>

11. Who We Are. GFDRR.org (2022). URL: <https://www.gfdrr.org/en/feature-story/about-us>

12. Post-Disaster Needs Assessment Guidelines: Volume A, GFDRR, UN, World Bank, EU, 2013, 126 p. URL: https://www.gfdrr.org/sites/default/files/PDNA-Volume-A_0.pdf

13. Post-Crisis Assessments and Recovery Planning. URL: https://fpi.ec.europa.eu/what-we-do/post-crisis-assessments-and-recovery-planning_en

14. Disaster Recovery Framework Guide, Revised version, 2020, p. 106, URL: <https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/DRF%20Guide.pdf>

15. Zhuk V., Pugachov M., Bezdushna Y., Shpykuliak O. Information provision for assessing lost profits of an agricultural enterprise as a result of the war. *Academy review*, 2024, № 2 (61), 158-172. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2024-2-61-11>

16. Humeniuk, M., Shelenko, D., Nemish, D., Balaniuk, I. (2021), “Improving the efficiency of agricultural entrepreneurship by processing rapeseed to biodiesel”. *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 21(3). pp. 431–438. URL: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_3/Art49.pdf

References

1. Shpykulyak, O. and Shpykulyak, V. (2025), “Integration of agricultural enterprises into the international economic space under conditions of institutional turbulence during wartime: theoretical aspect”, *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, vol. 2(21), pp. 38–51. <https://doi.org/10.15330/apred.2.21.38-51>

2. Kravchenko, S., Malik, M., and Shpykuliak, O. (2025), “Development of integration structures in the agricultural sector of the economy in wartime conditions”, *Ekonomika APK*, vol. 32(2), pp. 10-27. doi: 10.32317/ekon.apk/2.2025.10.

3. Lebedeva, V.V. (2025), “Diversification of agricultural production enterprises as a factor of their economic growth”, pp. 192–195, available at: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/192.pdf> (accessed 08 June 2025).

4. Shelenko, D.I., Shpykulyak, O.H., Tsizhma, Y.I. and Semanyuk, P.M. (2024), “Quality management of goods and services of business entities under conditions of activity diversification”, *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, vol. 5(33), pp. 910–924. doi: 10.32317/ekon.apk/6.2024.10

5. Lopatynskyi Yu., Humeniuk M., Shpykuliak O., Nemish D., and Shelenko D. (2025), “Organisational and economic adaptation of small agricultural enterprises to institutional changes in wartime conditions”, *Ekonomika APK*, vol. 32(1), pp. 10-19. doi: 10.32317/ekon.apk/6.2024.10.

6. Isniuk, O. (2024), “Realities of agriculture during the war: how businesses can attract trade financing”, available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/971654.html> (accessed 28 May 2025).

7. NISS – National Institute for Strategic Studies (2025), “Summary of the functioning of Ukraine’s agricultural sector in 2024”, available at: <https://niss.gov.ua/news/statti/pidsumky-funktsionuvannya-ahrarnoho-sektoru-ukrayiny-u-2024-rotsi> (accessed 14 June 2025).

8. SuperAgronom (2025), “Ukraine’s agricultural sector after three years of war: losses and challenges”, available at: <https://superagronom.com/articles/771-agrosector-ukrayini-pislya-troh-rokiv-viyni-vtrati-i-vikliki> (accessed 22 June 2025).

9. DIA – Dnipropetrovsk Investment Agency (2025), “In 2024, 16 new foreign markets were opened for the export of Ukrainian products”, available at: <https://dia.dp.gov.ua/u-2024-roci-mzs-i-derzhprodspozhivsluzhba-vidkrili-16-novix-inozemnix-rinkiv-dlya-eksportu-ukra%20%97nsko%20%97-produkci%20%97/> (accessed 28 June 2025).

10. AgroPortal (2025), “Ukraine and FAO have developed a recovery plan for the agricultural sector for 2025–2026”, available at: <https://agroportal.ua/news/ukraina/ukrajina-ta-fao-sklali-plan-vidnovlennya-agrosektoru-na-2025-2026-roki> (accessed 10 April 2025).

11. GFDRR.org (2022), “Who We Are”, available at: <https://www.gfdrr.org/en/feature-story/about-us> (accessed 11 May 2025).

12. GFDRR, UN, World Bank, EU, (2013), “Post-Disaster Needs Assessment Guidelines”, Vol. A, available at: https://www.gfdrr.org/sites/default/files/PDNA-Volume-A_0.pdf (Access: 16 May 2025)

13. European Commission (2024), “Post-Crisis Assessments and Recovery Planning”, available at: https://fpi.ec.europa.eu/what-we-do/post-crisis-assessments-and-recovery-planning_en (Access: 09.05.2025)

14. GFDRR (2020), “Disaster Recovery Framework Guide, Revised version”, available at: <https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/DRF%20Guide.pdf> (Access: 20.02.2025).

15. Zhuk, V., Pugachov, M., Bezdushna, Y., and Shpykuliak, O. (2024), “Information provision for assessing lost profits of an agricultural enterprise as a result of the war”, *Academy review*, vol. 2 (61), 158-172. <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2024-2-61-11>

16. Humeniuk, M., Shelenko, D., Nemish, D. and Balaniuk, I. (2021), “Improving the efficiency of agricultural entrepreneurship by processing rapeseed to biodiesel”, *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 21(3), pp. 431–438. available at: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_3/Art49.pdf (Access: 04.07.2025).

Стаття надійшла до редакції 07.08.2025 р.